

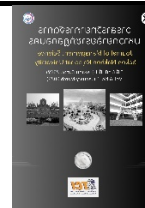
ISSN: 2774-0390 (Online)

วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Journal of Management Science, Sakon Nakhon Rajabhat University

Homepage: <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/JMSSNRU>

e-mail: jmssnru@gmail.com

การประเมินผลกระทบทางสังคมและนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบ: กรณีศึกษา

ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร

Social Impact Assessment (SIA) and guideline for evaluating social return on Investment (SROI) of art and design learning centers: A case study of

Thailand Creative & Design Center (TCDC), Bangkok

อติญา วงษ์วาท¹

Atiya Wongwat¹

¹ โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Chulalongkorn University Demonstration Secondary School, Faculty of Education

Chulalongkorn University

Corresponding author's e-mail: Atiya.w@chula.ac.th^{1}

Received: November 18, 2025

Revised: December 03, 2025

Accepted: December 15, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือเพื่อระบุห่วงโซ่ผลกระทบทางสังคม ประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) ที่เกิดขึ้นจากแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบ: กรณีศึกษา ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร อีกทั้งนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) โดยใช้กรณีศึกษาจากศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นหนึ่งในหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศ กระบวนการวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในย่านเจริญกรุง อันเป็นพื้นที่ต้นแบบของการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมและความเป็นย่านดั้งเดิม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 22 คน ซึ่งคัดเลือกจากการเป็นผู้พักอาศัย ในย่านเจริญกรุง ใช้วิเคราะห์การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยเริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูล จากนั้นให้รหัสข้อมูล จัดกลุ่มข้อมูล แล้วจึงหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มข้อมูลที่ได้ เพื่อสร้างบทสรุปผลการวิจัยพบว่า ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบมีบทบาทในการยกระดับศักยภาพของชุมชนในมิติต่าง ๆ ทั้งด้าน

เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เช่น การเพิ่มรายได้จากกิจกรรมสร้างสรรค์ การกระตุ้นความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของย่าน การสร้างเครือข่ายระหว่างนักสร้างสรรค์และผู้ประกอบการในพื้นที่ อย่างไรก็ตามการใช้กรอบวิเคราะห์ SROI ยังชี้ให้เห็นถึงความคุ้มค่าในการลงทุนของภาครัฐในผลลัพธ์เชิงคุณภาพ เช่น การเข้าถึงโอกาสการเรียนรู้ใหม่ ๆ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คำสำคัญ: การประเมินผลกระทบทางสังคม, ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน, แหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบ, ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร

Abstract

This study aims to delineate the social impact value chain and conduct a Social Impact Assessment (SIA) of an arts and design learning hub, using the Thailand Creative & Design Centre (TCDC), Bangkok, as a case study. Furthermore, the study aims to propose guidelines for evaluating Social Return on Investment (SROI) based on TCDC Bangkok, which serves as a pivotal institution in driving the country's creative economy. The research methodology involved qualitative data collection through in-depth interviews with stakeholders in the Charoen Krung neighborhood—a model area for creative district development based on cultural capital and traditional heritage. Data were gathered from 22 participants selected through purposive sampling of Charoen Krung residents. A qualitative data analysis followed a systematic process, beginning with data organization, followed by coding, categorizing, and identifying thematic relationships to establish the final conclusions. The results indicate that the Thailand Creative & Design Center (TCDC) plays a vital role in enhancing community capacity across economic, social, and cultural dimensions. These impacts include increasing income through creative activities fostering neighborhood identity and pride, and establishing collaborative networks between creative practitioners and local entrepreneurs. Furthermore, the SROI demonstrates the value of public investment in quality outcomes, such as expanded access to new learning opportunities, increased community engagement, and shift in attitudes toward promoting lifelong learning culture.

Keywords: Social Impact Assessment (SIA), Social Return On Investment (SROI), art and design learning centers, Thailand Creative & Design Center (TCDC)

ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ปัจจุบันพื้นที่กรุงเทพมหานครมีแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบที่ได้รับการจัดตั้งและการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชนอย่างหลากหลาย สามารถออกแบ่งเป็น แหล่งการศึกษาตามอัธยาศัย แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต แหล่งปลูกฝังนิสัยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง แหล่งสร้างเสริมประสบการณ์ภาคปฏิบัติและแหล่งสร้างเสริมความรู้ ความคิด วิทยาการและประสบการณ์ รวมถึงตัวอย่างแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ อาทิ หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอศิลป์ ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ เป็นต้น ขณะที่การสนับสนุนจากภาคเอกชน อาทิ สตูดิโออาร์ต แกลลอรี่ เป็นต้น ซึ่งแหล่ง

เรียนรู้ดังกล่าวเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ และประสบการณ์ ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สนใจ เกิดการใฝ่เรียนรู้ ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ต่อไป นอกจากนี้ประโยชน์ที่เกิดจากแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบที่มีต่อผู้สนใจ หรือผู้ที่เข้าเรียนรู้แล้วนั้น ยังส่งผลโดยตรงต่อรูปแบบและวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยรอบอีกด้วย ดังที่เห็นจากผลการดำเนินงานจากรายงานประจำปี 2564 ของสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่กล่าวถึงการจัดเทศกาลงานออกแบบเชียงใหม่ 2563 ว่า สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการจัดงานได้มากถึง 493 ล้านบาท (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์, 2564) กล่าวได้ว่า การพัฒนาเครือข่ายย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนความคิดพื้นฐานที่ว่า สร้างพื้นที่หรือย่านในประเทศไทยให้กลายเป็นย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวได้นั้น จะทำให้คนในชุมชนเกิดรายได้ หันมาสนใจศิลปวัฒนธรรมของชุมชนมากขึ้น อีกทั้งมีโอกาสในการทำกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้แน่นแฟ้น สอดคล้องกับการสำรวจและศึกษาศักยภาพของพื้นที่เป้าหมายเพื่อพัฒนาสู่ย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ระบุว่า เมื่อย่านหลายย่านมาอยู่ ก็เป็นเสมือนผลรวมที่ทำให้เมืองทั้งเมืองน่าอยู่ไปด้วย แนวคิดการพัฒนาย่านจึงถือเป็นหนึ่งในเครื่องมือตั้งต้นที่สำคัญสำหรับการพัฒนาเมือง (ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ, 2561) ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร นับว่าเป็นหนึ่งในแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบที่ได้รับความนิยมมากที่สุดของกรุงเทพมหานคร เป็นหน่วยงานภายใต้สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี เปิดให้บริการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้าน การออกแบบและความคิดสร้างสรรค์ และเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในตอบรับกระแสการพัฒนาของประเทศต่อไป

อนึ่ง ในปัจจุบันเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแนวทางการพัฒนาประเทศทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยที่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานความคิดสร้างสรรค์ ดังที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 และฉบับที่ 12 นั้น ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร ในฐานะหน่วยงานที่ขับเคลื่อนตามยุทธศาสตร์ของประเทศ จึงมีภารกิจเพิ่มขึ้นใน 2 ส่วนสำคัญ คือ การพัฒนาผู้ประกอบการสร้างสรรค์และพื้นที่สร้างสรรค์ให้เป็นกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จากภารกิจดังกล่าว ทำให้ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร ปรับบทบาทไปเป็นแหล่งบ่มเพาะ นักสร้างสรรค์ ธุรกิจสร้างสรรค์ และการส่งเสริมให้ภาคการผลิต นำความคิด สร้างสรรค์ไปใช้ในการพัฒนาสินค้าและบริการ ตลอดจนจนสร้างความร่วมมือกับภาครัฐ ในการปรับปรุงบริการสาธารณะเพื่อการเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตของประชาชน สำหรับการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์ ย่านเจริญกรุงเป็นพื้นที่เป้าหมายที่เต็มไปด้วยศักยภาพที่จะพัฒนาไปสู่ย่านสร้างสรรค์ได้ ด้วยทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของย่าน ทั้งด้านประวัติศาสตร์ชุมชนที่มีความหลากหลายของเชื้อชาติ และการเป็นถนนสายแรกที่เป็นย่านการค้าสำคัญของกรุงเทพมหานคร จึงเป็นที่ตั้งของอาคาร สถาปัตยกรรมริมน้ำ และกลุ่มธุรกิจสร้างสรรค์ที่ดำเนินการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร ณ อาคารโปรชนีย์กลาง ที่เปิดให้บริการในเดือนพฤษภาคม 2560 จึงเป็นพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับการพัฒนาผู้ประกอบการ ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างมูลค่าเศรษฐกิจและการรักษาคุณค่าความเป็นย่านประวัติศาสตร์ เป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนประเทศบนพื้นฐานความคิดสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน (ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ, 2561)

การประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) นับเป็นกระบวนการสำคัญในการศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบาย โครงการ หรือกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยรอบ ทั้งด้านการดำรงชีวิต การทำงาน การเข้าถึงปัจจัยพื้นฐาน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม กระบวนการประเมินนี้มุ่งวิเคราะห์ผลกระทบในสามมิติ ได้แก่ ผลกระทบทางสังคม ผลกระทบทางเศรษฐกิจ และผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับรู้และเตรียมพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง โดยผลการประเมินจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้สามารถจัดการผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกันการวิเคราะห์ผลตอบแทน

ทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) จะช่วยสะท้อนคุณค่าทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรของโครงการหนึ่ง ๆ อีกทั้งให้ความสำคัญกับประโยชน์เชิงคุณภาพที่เกิดขึ้นต่อสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม กล่าวได้ว่า จะช่วยให้เห็นคุณค่าที่แท้จริงของโครงการหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นแล้วอย่างรอบด้าน ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาผลกระทบที่เกิดจากแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบ โดยใช้กรณีศึกษาศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร ผ่านการวิเคราะห์ผลกระทบในมิติสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ไปพร้อมกับการจัดทำแนวทางวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนและออกแบบนโยบายสำหรับการจัดตั้งหน่วยงานหรือพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและการออกแบบเพิ่มเติมในพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร ให้เกิดความยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ อีกทั้งยังสร้างประโยชน์โดยตรงให้แก่ชุมชนในหลายมิติ เช่น ชุมชนได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น ทำให้สามารถเตรียมตัวและปรับตัวได้อย่างเหมาะสม ชุมชนยังมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดทิศทางของโครงการ นอกจากนี้ การดำเนินโครงการยังนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก เช่น การเกิดขึ้นของอาชีพใหม่ การเติบโตของธุรกิจท้องถิ่น หรือการเพิ่มกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในพื้นที่ คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนจึงได้รับการยกระดับต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อระบุห่วงโซ่ผลกระทบทางสังคม (impact value chain) ของแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบ: กรณีศึกษาศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) ของแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบ: กรณีศึกษาศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ของแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบ: กรณีศึกษาศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร

การทบทวนวรรณกรรม

การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI)

การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) เป็นกรอบของการประเมินที่สะท้อนคุณค่าที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมหรือโครงการ โดยช่วยให้องค์กรสามารถทำความเข้าใจและหาขนาดของมูลค่าทางสังคม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจที่องค์กรตั้งขึ้นได้ ซึ่งเป็นการประยุกต์จากแนวคิดแบบดั้งเดิมทางเศรษฐศาสตร์ที่เป็นการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางการเงิน การลงทุนเพียงอย่างเดียว สามารถบ่งชี้ว่ามีกำไรสุทธิทางการเงินที่เกิดขึ้นจริงเท่าไร โดยไม่ได้คำนึงผลตอบแทนทางสังคมด้านอื่น ๆ เช่น สังคมสิ่งแวดล้อม หรือค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้น ขณะที่การประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) เป็นการประเมินที่ครอบคลุมมูลค่าทางสังคม ในผลลัพธ์ที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน ในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม การวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ (cost-benefit analysis) เป็นวิธีการวัดมูลค่าทางเศรษฐกิจของผลประโยชน์ทางสังคมโดยการนำผลตอบแทนด้านสังคมในด้านต่าง ๆ มาแปลงค่าเป็นตัวเงิน (monetized value) ด้วยการวัดตัวเงินแบบคิดลด (discounted monetized measurement) ของมูลค่าทางสังคมที่องค์กรได้สร้างขึ้นและคำนวณเปรียบเทียบกับมูลค่าทางการเงินของต้นทุนที่ใช้ไปในการดำเนินกิจการขององค์กร เพื่อประเมินว่ากิจการสร้างผลลัพธ์ทางสังคมคิดเป็นมูลค่าเท่าไรต่อเงิน 1 บาทที่ลงทุนไปนั้นคุ้มค่าหรือไม่ (ไซติกา ภาณีผล, 2560)

แนวคิดสามเสาหลักของมิติความยั่งยืน (three pillars of sustainability)

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในระหว่างมิติต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันเป็นองค์ประกอบที่จะรวมกันหรือเป็นองค์รวมในการทำให้ชีวิตมนุษย์สามารถอยู่ดีสุขได้ทั้งสำหรับคนในรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต (บานชื่น นักการเรือน และเพ็ญศรี บางบอน, 2559) โดยการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวคิดในการพัฒนาที่มุ่งเน้นการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำลายศักยภาพของคนรุ่นหลังในการตอบสนองความต้องการของตนเองในอนาคต ซึ่งหลักของความยั่งยืนนี้ถูกนำมาใช้ทั้งในระดับบุคคล ธุรกิจ ไปจนถึงระดับประเทศ เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ มี 3 เสาหลักที่สำคัญ ได้แก่ 1) ด้านสิ่งแวดล้อมโดยเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ลดผลกระทบจากกิจกรรมของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมระบบนิเวศให้สามารถฟื้นฟูตัวเองได้อย่างต่อเนื่อง 2) ด้านสังคม ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิต ความเป็นธรรม และความเท่าเทียมของทุกคนในสังคม การพัฒนาที่ยั่งยืนในมิตินี้จะเน้นที่การส่งเสริมสิทธิมนุษยชน การสร้างความเสมอภาคทางเพศ เชื้อชาติ ศาสนา และกลุ่มทางสังคม รวมถึงการเข้าถึงโอกาสพื้นฐาน และ 3) ด้านเศรษฐกิจ คือการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ไม่เพียงแต่มุ่งเน้นการเติบโตของผลผลิตหรือรายได้เท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงความสามารถในการรักษาความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจในระยะยาว การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการอย่างมีจริยธรรม และการวางแผนการลงทุนที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและไม่สร้างหนี้สินหรือภาระให้กับคนรุ่นต่อไป (โกลบอล เพาเวอร์ ชินเนอร์รี่, 2568)

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (theory of change)

แนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาขึ้นในช่วงกลางปี ค.ศ. 1990 โดยมีรากฐานแนวความคิดจากการติดตามความเคลื่อนไหวหรือความก้าวหน้าของแผนงาน และนำไปสู่การประเมินผลของการทำงานในแต่ละแผนงาน แผนปฏิบัติการและแผนทฤษฎีดังกล่าวแก้ปัญหาโดยเป็นเครื่องมือหรือทางเลือกหนึ่ง ที่องค์การด้านการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็้องค์การพัฒนาเอกชน องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร และองค์การภาครัฐ สามารถนำไปใช้ให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในโครงการทำงาน หรือการที่มีความซับซ้อนได้ ขณะเดียวกันก็สามารถใช้ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองได้ (Weiss, 1995; Anderson, 2013 อ้างถึงใน ศุภวัฒน์ ปภัสสรกาญจน์, 2559) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงได้พัฒนาแนวคิดอย่างต่อเนื่อง กล่าวได้ว่าทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง เป็นการตอบคำถามที่ว่ากิจกรรมนี้มอบคุณค่าอะไรให้กับสังคม หากไม่มีกิจกรรมนี้อยู่ ผลลัพธ์ทางสังคมก็จะไม่เกิดขึ้น (สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ, 2560) ถูกใช้เป็นเครื่องมือขององค์การทางการพัฒนาที่แสดงวิถีแห่งความต้องการที่จะทำให้เกิดผลกระทบจากผลลัพธ์ซึ่งเกิดจากผลผลิตที่ได้มาด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การทางการพัฒนา (ศุภวัฒน์ ปภัสสรกาญจน์, 2559)

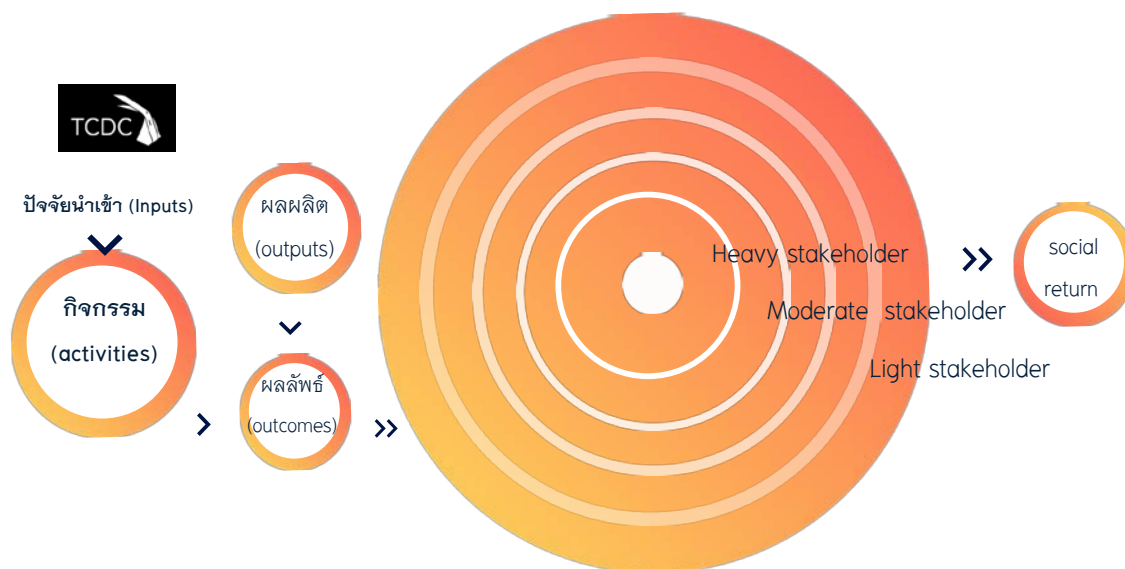
กล่าวได้ว่าการประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) เป็นหนึ่งในกระบวนการคาดการณ์ วิเคราะห์ ติดตาม ศึกษาและจัดการผลกระทบทางสังคมที่จะเกิดขึ้นจากการทำนโยบาย โครงการ และแผนงาน อันส่งผลโดยตรงและเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยรวม ในการดำรงชีวิต การทำงาน การแสวงหาปัจจัยพื้นฐาน และความสัมพันธ์ระหว่างผู้อื่น แบ่งผลกระทบทางสังคมออกเป็น 3 ด้าน คือ ผลกระทบทางสังคม ผลกระทบทางเศรษฐกิจและผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งวิเคราะห์จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากโครงการหรือหน่วยงาน เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ขณะที่การคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) นับว่าเป็นหนึ่งในการประเมินโครงการทางด้านเศรษฐศาสตร์ (economic aspects) ซึ่งมีความแตกต่างจากการประเมินโครงการด้านการเงิน (financial aspects) ในลักษณะอื่น เนื่องจากการประเมินที่ไม่ได้ให้ความสนใจกับกำไรที่เป็นตัวเงิน (tangible benefits) เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการประเมินว่าทรัพยากรที่ใช้ไปในโครงการหนึ่ง ๆ นั้น จะก่อให้เกิดประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ต่อสังคมอย่างไร โครงการวิจัยจึงมุ่งสะท้อนผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นจากโครงการหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะ

และการออกแบบ: กรณีศึกษาศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร ออกเป็นมิติสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งนำเสนอแนวทางการดำเนินการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน อันจะนำไปสู่การเสนอแนะนโยบายในอนาคต สำหรับการจัดตั้งหน่วยงานหรือองค์กรที่ส่งเสริมและสนับสนุนด้านแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบเพิ่มเติมในพื้นที่กรุงเทพมหานครและการพัฒนาพื้นที่เชิงบริบทอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดของการวิจัย

กรอบแนวคิดของการวิจัยอ้างอิงตามหลักการของการประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) โดยเริ่มจากวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้าและกิจกรรมจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก จากนั้นวิเคราะห์ผลผลิตและผลลัพธ์ นำไปสู่การนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) ของแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบ: กรณีศึกษาศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร

สร้างผลลัพธ์ทางสังคมสู่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อย่างน้อย 6-8 กลุ่ม

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) วิธีดำเนินการแบ่งออกเป็น 6 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทพื้นที่เพื่อระบุห่วงโซ่ผลกระทบทางสังคม (impact value chain) ระยะที่ 2 สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่ 3 เลือกกลุ่มตัวอย่าง/ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ระยะที่ 4 เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ระยะที่ 5 ตรวจสอบร่างแนวทางการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) และ ระยะที่ 6 นำข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 วิธีเลือกตัวอย่าง ใช้การเลือกตัวอย่างแบบอ้างอิงด้วยบุคคลและผู้เชี่ยวชาญ (snowball sampling) คือ การเลือกตัวอย่างคนแรกจากหลักเกณฑ์ที่ว่า เป็นผู้ประกอบการที่อยู่ใกล้กับศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ

กรุงเทพมหานคร กล่าวคือ บริเวณซอยโปรชนีย์กลางบางรัก จำนวน 1 คน จากนั้นผู้ที่ได้รับการเลือกก็ทำการคัดเลือกคนที่มัลักษณะใกล้เคียง

1.2 รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการติดต่อและวิธีการเข้าถึงผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ใช้วิธีการติดต่อแบบออนไลน์ โดยติดต่อผ่านการแนะนำต่อจากผู้ให้ข้อมูลคนก่อนหน้า

1.3 เกณฑ์การคัดเลือกผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นผู้พักอาศัย หรือ เป็นผู้ประกอบการใน ย่านเจริญกรุง (เจริญกรุง สีพระยา ท่าเรือสาทรและบางรัก) พื้นที่และชุมชนโดยรอบของกรณีศึกษา ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร มากกว่า 5 ปี อายุระหว่าง 20-60 ปี สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยได้และมีเกณฑ์พิจารณาให้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยออกจากโครงการ คือ ไม่สามารถสื่อสารหรือให้ข้อมูลได้ อีกทั้งเมื่อผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยรู้สึกอึดอัด หรือไม่สบายใจในการตอบคำถามสามารถออกจากโครงการได้ทันที

1.4 วิธีการพิทักษ์สิทธิ ป้องกันความเสี่ยง และรักษาความลับของกลุ่มตัวอย่างและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะถูกเก็บรักษาไว้ ไม่เปิดเผยต่อสาธารณะเป็นรายบุคคล แต่จะรายงานผลการวิจัยเป็นภาพรวม ผู้ที่มีสิทธิ์เข้าถึงข้อมูลจะมีเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องกับกรวิจัยนี้ และคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เท่านั้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) จำนวน 2 ตอน รวมข้อคำถามทั้งสิ้น 13 ข้อ พัฒนาการจากการทบทวนวรรณกรรม จากนั้นนำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยไปตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ได้ Index of Item-Objective Congruence (IOC) ตรงกับ .66 ซึ่งมีความเป็นปรนัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การศึกษาบริบทพื้นที่เพื่อระบุห่วงโซ่ผลกระทบทางสังคม (impact value chain) ที่เกิดขึ้นจากแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบ: กรณีศึกษาศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเครือข่ายย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร และ 2) การสำรวจตามขอบเขตเชิงพื้นที่ย่านเจริญกรุง คือ พื้นที่และชุมชนโดยรอบกรณีศึกษา ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร (เจริญกรุง-สีพระยา-ท่าเรือสาทร-บางรัก) โดยมีนิยามศัพท์เชิงพื้นที่ คือ “ย่าน” ตามขอบเขตการวิจัย คือ ห้องถิ่น ชุมชน ละแวกที่มีภูมิทัศน์และทิวทัศน์ที่สวยงามรวมถึงมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และมีสถาปัตยกรรมของกลุ่มอาคารที่น่าสนใจเป็นลักษณะชุมชนย่อยที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมที่น่าสนใจ มีจุดเด่นแตกต่างจากบริเวณชุมชนย่อยอื่น ๆ (ชนม์ชนิกานต์ ศศิขานนท์, 2564; ภาณุเดช ครอบคิด, 2561)

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากตัวอย่างและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย จำนวน 22 คน

3.3 ตรวจสอบร่างแนวทางการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) ของแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบ: กรณีศึกษาศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร จากการสนทนากลุ่ม (focus group) ผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินผลกระทบทางสังคม จำนวน 5 คน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ คือ มีประวัติการทำงานด้านการประเมินผลกระทบทางสังคมมาไม่ต่ำกว่า 5 ปี และมีผลงานด้านการประเมินอย่างน้อย 5 โครงการ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์ด้วย วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative data analysis) มีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้ 1) การจัดระบบระเบียบของข้อมูล (data organizing) 2) การให้รหัสข้อมูล (data coding) 3) การจัดกลุ่มข้อมูล (data clustering) และ 4) การหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มข้อมูลที่ได้เพื่อสร้างบทสรุป ซึ่งใช้แนวคิด three pillars of sustainability และแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (theory of change) เป็นหลักในการวิเคราะห์

ผลการวิจัย

บริบทของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ Thailand Creative & Design Center (ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร) ในฐานะแหล่งเรียนรู้ทางศิลปะ คือสถานที่ที่สร้างประสบการณ์เชิงสร้างสรรค์ในมิติที่หลากหลาย ทั้งด้านความรู้ การปฏิบัติ และแรงบันดาลใจ อาทิ ทรัพยากรความรู้เชิงศิลปะและออกแบบ พื้นที่ภายในแหล่งเรียนรู้ทางศิลปะ ประกอบไปด้วยหนังสือ วารสารสื่อมวลชนมีเดีย และคลังวัสดุกว่า 50,000 รายการ ครอบคลุมการออกแบบเชิงสถาปัตยกรรม ศิลปะ วิทยุ-โทรทัศน์ แอนิเมชัน และดนตรี ห้องสมุดเปิดกว้างและเหมาะสมกับทุกเพศทุกวัยและทุกเป็นมิตร มีทั้งพื้นที่สำหรับความเงียบ (silent room) และ พื้นที่ทำงานร่วม (co-working) ที่ส่งเสริมการเรียนรู้จากเพื่อนร่วมกลุ่มหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ (peer learning) ห้องปฏิบัติการศิลปะและหัตถกรรม (maker space) และศูนย์นวัตกรรมวัสดุและการออกแบบ (material and design innovation center) เปิดให้ลงมือสร้างผลงานจริง ใช้เทคโนโลยีทันสมัย เช่น 3D Printer เครื่องตัดเลเซอร์ ฯลฯ มีคลังวัสดุกว่า 8,000-7,500 ชนิด ถือเป็นแหล่งบ่มเพาะทักษะทางความคิดสร้างสรรค์แห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร อีกหนึ่งบทบาทสำคัญคือการจัดนิทรรศการศิลปะหมุนเวียนและนิทรรศการถาวร โดยมีพื้นที่สำหรับนิทรรศการหมุนเวียน ขนาดประมาณ 800 ตารางเมตร เปิดโอกาสให้ศิลปินนักออกแบบนำเสนอผลงานทั่วไปฟรี สนับสนุนการสร้างพื้นที่แสดงผลงานจริง อาจกล่าวว่ามีส่วนทำให้เกิดการเรียนรู้ รวมถึงเวิร์กช็อป สัมมนาเชิงศิลปะ จัดกิจกรรมที่หลากหลาย กิจกรรมที่เกิดขึ้นของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร ระหว่าง ปี พ.ศ. 2560-2566 สามารถแบ่งออกเป็น 7 กลุ่ม ตามลักษณะของกิจกรรม โดยมีเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม คือ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นต่อเนื่องเป็นระยะ 3 ปี และยังคงเป็นกิจกรรมที่ถูกจัดมาในปัจจุบัน ได้แก่

- 1) วิจัยและพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์
- 2) สัมมนา (seminars) การบรรยาย (lectures) และการให้ความรู้
- 3) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (workshops & practical training)
- 4) นิทรรศการ (exhibitions) และงานเทศกาล (festivals)
- 5) ศูนย์การเรียนรู้เฉพาะทาง (creative labs)
- 6) การให้คำปรึกษาธุรกิจสร้างสรรค์ (consulting & creative business services)
- 7) การขยายสาขาของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (branch expansion & regional hubs)

ผลกระทบของโครงการพัฒนาย่านสร้างสรรค์ระหว่างปี พ.ศ. 2560-2566 สะท้อนให้เห็นผลกระทบในระดับลึก ทั้งต่อระบบเมือง วัฒนธรรม และเศรษฐกิจฐานราก โดยผลกระทบหลักที่เกิดขึ้น คือการสร้างต้นแบบการพัฒนาเมืองเชิงวัฒนธรรม ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ด้วยการพัฒนาพื้นที่ที่เคยถูกมองข้าม เช่น ย่านเก่า เขตชุมชน หรืออาคารร้าง ให้กลายเป็นจุดสนใจที่มีชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ด้วยการใช้กิจกรรมสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ในระดับชุมชน เกิดการฟื้นตัวของอัตลักษณ์ท้องถิ่น และเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่หันกลับมาจับบทบาทต่อพื้นที่ของตน เช่น นักออกแบบพื้นที่ถิ่นที่เริ่มสร้างแบรนด์สินค้าเชื่อมโยงกับรากวัฒนธรรม ในระดับเศรษฐกิจ เกิดรูปแบบธุรกิจสร้างสรรค์ขนาดเล็กที่เติบโตบนฐานทุน

วัฒนธรรม เช่น โฮสเทล คาเฟ่ งานกราฟฟิค และทัวร์ท้องถิ่น สร้างรายได้หมุนเวียนภายในชุมชน และเพิ่มโอกาสในการจ้างงานในอาชีพใหม่ อีกทั้งยังได้จุดประกายให้เกิดการกำหนดนโยบายเชิงพื้นที่ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เช่น การบรรจุแนวคิดย่านสร้างสรรค์ (creative district) ลงในยุทธศาสตร์เมืองหรือผังเมืองใหม่ เป็นต้น

ผลกระทบที่เกิดขึ้นช่วยสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาเมือง ตัวอย่างเช่น งาน Bangkok Design Week (เทศกาลออกแบบกรุงเทพมหานคร) ที่จัดขึ้นทุกปี เปิดโอกาสให้ประชาชนหลากหลายกลุ่ม ทั้งศิลปิน นักออกแบบ ชุมชนในพื้นที่ และเยาวชน ได้มีบทบาทในการออกแบบพื้นที่สาธารณะ และสร้างกิจกรรมร่วมกับนักสร้างสรรค์มืออาชีพ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของย่านตนเอง อีกทั้งยังมีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้สาธารณะ โดยมีการจัดเวิร์กช็อป เสวนา และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์มากมาย ที่เปิดให้เข้าร่วมโดยไม่มีค่าใช้จ่าย ช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ด้านการออกแบบ เทคโนโลยี และนวัตกรรมได้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและนักศึกษา นอกจากนี้ยังเกิดการเชื่อมโยงระหว่างชุมชนและเครือข่ายนักสร้างสรรค์ในระดับประเทศและนานาชาติ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือข้ามภาค สำหรับในด้านเศรษฐกิจมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับย่านและเมือง โดยเฉพาะการส่งเสริมธุรกิจสร้างสรรค์รายย่อย (SMEs.) ผ่านกิจกรรมอย่างตลาดงานออกแบบและเวทีแสดงผลงานสร้างสรรค์ (design market creative showcase) และการจับคู่ธุรกิจ (business matching) ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการได้ทดลองตลาดจริงและสร้างเครือข่ายทางธุรกิจ นอกจากนี้ เทศกาลยังช่วยเสริมภาพลักษณ์ของกรุงเทพมหานคร ในฐานะเมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ระดับโลก ซึ่งเอื้อต่อการดึงดูดนักลงทุน นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และความร่วมมือกับองค์กรต่างประเทศ สำหรับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ช่วยส่งเสริมการใช้พื้นที่เมืองอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน โดยปรับใช้ทางเท้า ลานสาธารณะ และอาคารเก่าเป็นพื้นที่จัดกิจกรรม ลดการสร้างสิ่งปลูกสร้างใหม่และเพิ่มคุณค่าให้กับทรัพยากรเดิม เทศกาลยังเน้นการออกแบบที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้วัสดุรีไซเคิลในงานศิลปะและนิทรรศการ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง เช่น ฝุ่น PM 2.5 พื้นที่สีเขียว และการจัดการขยะสะท้อนแนวทางการพัฒนาเมืองที่คำนึงถึงธรรมชาติและควมยั่งยืนในระยะยาว

ผลกระทบ ในระยะยาวต่อสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในพื้นที่ภูมิภาคที่ศูนย์ตั้งอยู่ เช่น เชียงใหม่และขอนแก่น ซึ่งมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบและเห็นผลกระทบชัดเจนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ด้านสังคม ศูนย์สร้างสรรค์ได้เปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้าถึงความรู้และทักษะใหม่ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและชุมชนท้องถิ่น เกิดการลดความเหลื่อมล้ำและเพิ่มความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น กิจกรรม Design plant festival ของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ ที่เชื่อมโยงนักออกแบบเข้ากับชาวสวนและช่างฝีมือในท้องถิ่น เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกันอย่างยั่งยืน สำหรับด้านเศรษฐกิจ ศูนย์ช่วยสนับสนุนผู้ประกอบการรายย่อยในการพัฒนาสินค้าและบริการให้มีมูลค่าเพิ่ม ผ่านการให้คำปรึกษาเชิงธุรกิจและการออกแบบ เช่น ในจังหวัดขอนแก่น กิจกรรม Isan creative festival ได้กลายเป็นเวทีที่รวบรวมผลงานสร้างสรรค์ของผู้ประกอบการในภาคอีสาน และสร้างเครือข่ายธุรกิจสร้างสรรค์ใหม่ ๆ และในด้านสิ่งแวดล้อม ศูนย์ส่งเสริมแนวคิดการใช้วัสดุท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และการออกแบบที่ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตามเนื่องจากข้อจำกัดของการเข้าถึงต้นทุนงบประมาณของหน่วยงาน การนำเสนอนโยบายแนวทางการคิดกรณีฐาน (base case scenario) ในงานวิจัยฉบับนี้ จึงจะนำเสนอ ใน 3 วิธี ได้แก่ 1) ผลลัพธ์ส่วนเกิน (deadweight) หมายถึง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอยู่ดีแต่ไม่มีโครงการใดดำเนินการเรื่องนี้ 2) ผลลัพธ์ทดแทน (displacement) หมายถึง ผลลัพธ์เชิงบวกสำหรับผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มหนึ่งถูกชดเชยด้วยผลลัพธ์เชิงลบสำหรับผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่น และ 3) ผลจากปัจจัยอื่น (attribution) เป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการอื่น สามารถสรุปตัวอย่างแนวทางการคิดกรณีฐานของโครงการตามขอบเขตการวิจัยได้ตามตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 ตารางแสดงตัวอย่างแนวทางการคิดกรณีฐานของโครงการตามขอบเขตการวิจัย

แนวทางการคิดกรณีฐาน (base case scenario) ของโครงการตามขอบเขตการวิจัย						
Bangkok Design Week (เทศกาลออกแบบกรุงเทพมหานคร)						
ตัวชี้วัด (Indicators)	DW (%)	คำอธิบาย	ATT (%)	คำอธิบาย	DP (%)	คำอธิบาย
จำนวนกิจกรรม สร้างสรรค์ใน โครงการ	10%	ทำกิจกรรม สร้างสรรค์อื่นได้ ด้วยตนเอง	15%	มีกิจกรรมศิลปะ ตลาดสร้างสรรค์อื่น อยู่แล้ว เช่น Art Fair ตลาดนัดศิลปะ	10%	กิจกรรมศิลปะ ตลาด สร้างสรรค์อื่นอยู่แล้ว เช่น Art Fair ตลาดนัด ศิลปะ มีจำนวน ผู้เข้าร่วมน้อยลง
จำนวนและระดับ การมีส่วนร่วม ของประชาชนต่อ กิจกรรม	10%	ทำกิจกรรม สร้างสรรค์อื่นได้ ด้วยตนเอง	20%	บางกลุ่มอาจเข้าร่วม กิจกรรมอื่นในพื้นที่ เช่น งานถนนคนเดิน	10%	กิจกรรมศิลปะ ตลาด สร้างสรรค์อื่นอยู่แล้ว เช่น Art Fair ตลาดนัด ศิลปะ มีจำนวน ผู้เข้าร่วมน้อยลง
จำนวนการมี ส่วนร่วมของภาค ธุรกิจสร้างสรรค์ ในท้องถิ่น	10%	ภาคธุรกิจ สร้างสรรค์พัฒนา ได้ด้วยตนเอง	20%	บางธุรกิจอาจมีส่วน ร่วมกับงานอื่นของ ภาคเอกชน	5%	ธุรกิจที่ไม่ได้เข้าร่วม กิจกรรมอาจจะขาย สินค้าไม่ได้
Creative District (โครงการวิจัย-พัฒนาย่านสร้างสรรค์)						
จำนวนพื้นที่ย่าน สร้างสรรค์	20%	บางพื้นที่ (เช่น เจริญกรุง หรือ เชียงใหม่) มี ประวัติความคิด สร้างสรรค์เดิมอยู่ แล้ว แม้มิเกิด โครงการ	30%	มีหน่วยงานอื่นช่วย พัฒนาพื้นที่ย่าน สร้างสรรค์	0%	-
การขยายศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบและสาขาศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (ขยายศูนย์สร้างสรรค์ภูมิภาค)						
ตัวชี้วัด (Indicators)	DW (%)	คำอธิบาย	ATT (%)	คำอธิบาย	DP (%)	คำอธิบาย
จำนวนศูนย์ที่ จัดตั้งขึ้น	20%	มีจำนวนศูนย์การ เรียนรู้ลักษณะ ใกล้เคียงกันอยู่แล้ว	30%	มีหน่วยงานอื่นช่วย พัฒนาศูนย์การ เรียนรู้หรือจัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ใหม่	0%	-

จากตาราง 1 แนวทางการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (guideline for evaluating social return on investment) ซึ่งเป็นวิธีคิดในทางเศรษฐศาสตร์ จะใช้ตัวแทนทางการเงิน (financial proxy) ในการตีมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่ไม่ใช่ตัวเงิน เช่น ความสุข การเรียนรู้ ความมั่นคง หรือความสัมพันธ์ในชุมชน ซึ่งข้อจำกัดหลักของแนวทางดังกล่าว คือ การหาค่าตัวเงินที่เหมาะสมและเป็นธรรม อีกทั้งแนวคิดนี้อาจไม่สะท้อนคุณค่าที่แท้จริงของผลกระทบได้ เพราะตัวแทนทางการเงินมักอิงจากค่าเฉลี่ย หรือราคาตลาด ซึ่งไม่ครอบคลุมบริบททางวัฒนธรรมหรืออารมณ์เฉพาะกลุ่ม การนำเสนอแนวทางดังกล่าวในงานวิจัยฉบับนี้ จึงไม่สามารถอ้างอิงไปยังกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ได้

ตาราง 2 ตารางแนะนำตัวอย่างการคำนวณตัวแทนทางการเงิน (financial proxy) ของโครงการตามขอบเขตการวิจัย

ตัวชี้วัด	ตัวอย่างตัวแทนทางการเงิน	แหล่งอ้างอิงราคากลาง(ที่แนะนำ)
จำนวนกิจกรรมสร้างสรรค์ในโครงการ	ต้นทุนเฉลี่ยต่อกิจกรรม	งบประมาณรายกิจกรรมจากรายงานประจำปี ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร หรือ ราคาจัดกิจกรรมของภาครัฐ เช่น สสส.
จำนวนและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรม	มูลค่าการใช้เวลาว่างในการพัฒนา (เช่น ค่าแรงขั้นต่ำรายชั่วโมง)	ค่าจ้างขั้นต่ำจากกรมแรงงาน
จำนวนธุรกิจสร้างสรรค์ท้องถิ่นที่เข้าร่วมกิจกรรม	มูลค่าเพิ่มของเครือข่ายหรือโอกาสทางตลาด	ค่าการเข้าร่วมอบรม หรือกิจกรรมส่งเสริมธุรกิจ SME ของภาครัฐ
จำนวนสื่อเรียนรู้ออนไลน์	ค่าผลิตสื่อออนไลน์ต่อชุด (เช่น คลิป / บทเรียน)	อัตราจ้างผลิตสื่อจาก DEPA หรือ หน่วยงานผลิตสื่อการเรียนรู้
จำนวนผู้ใช้บริการ (ระดับการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ของประชาชนภูมิภาค)	มูลค่าบริการการเรียนรู้ต่อครั้ง	ค่าบริการห้องสมุด/ศูนย์เรียนรู้/ค่าเข้าชมนิทรรศการ
ผู้ประกอบการธุรกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่	มูลค่าทางเศรษฐกิจจากธุรกิจใหม่ (เช่น รายได้เฉลี่ยต่อปี)	ฐานข้อมูลรายได้ SMEs จาก สสว./ DBD

จากตาราง 2 แนวทางการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (guideline for evaluating social return on investment) ซึ่งมีองค์ประกอบจากการระบุตัวชี้วัด (indicators) และการกำหนดตัวแทนทางการเงิน (Financial Proxy) นั้น จะได้มูลค่าทางการเงิน (estimated financial value) ขึ้น ซึ่งมูลค่านี้ยังไม่ใช่ผลตอบแทนทางสังคม จำเป็นต้องนำกรณีฐานที่คิดไว้มาหักออก จึงจะสามารถระบุมูลค่าของผลกระทบทางสังคมที่แท้จริงได้ จากนั้นนำมูลค่าของผลกระทบทางสังคมไปคำนวณ SROI Ratio โดยเปรียบเทียบต่อจำนวนเงินลงทุนต่อไป ซึ่งโดยทั่วไปจะรายงานผลการวิเคราะห์ให้เป็นไปตามกรอบเวลา 1 ปี โดยใช้สูตรการคำนวณ SROI Ratio = มูลค่าผลตอบแทนทางสังคมทั้งหมด (present value of benefits)/ มูลค่าการลงทุนทั้งหมด (value of investment) เช่น หาก SROI = 3 : 1 หมายความว่า ทุกการลงทุน 1 บาท สร้างผลตอบแทนทางสังคมคิดเป็นมูลค่า 3 บาท

การอภิปรายผล

ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร (TCDC) มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนเมืองทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคมโดยรวม ผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นสามารถจำแนกได้เป็นหลายมิติ โดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์ของชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วม และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่เจริญกรุง ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาหลักของโครงการ ในด้านการพัฒนาทางสังคม มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ในหมู่ประชาชน ส่งผลให้เกิดความร่วมมือระหว่างกลุ่มอาชีพดั้งเดิมกับกลุ่มผู้ประกอบการรุ่นใหม่ในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และการส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชนผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมเวิร์กช็อป เสวนา นิทรรศการ และโครงการออกแบบที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและบริบทของตนเอง การมีศูนย์เรียนรู้ด้านศิลปะและการออกแบบที่เข้าถึงง่าย ทำให้เกิดผลดีต่อการศึกษาดูงานชีวิต ทั้งในเชิงพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และการสร้างแรงบันดาลใจสำหรับกลุ่มเยาวชนและผู้ประกอบการท้องถิ่น นอกจากนี้ การประเมินยังพบว่ามีความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมผ่านแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งช่วยลดช่องว่างทางสังคมและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจสำหรับประชาชนในระดับรากหญ้า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพิ่มขึ้นจากการได้รับความรู้ ความเข้าใจ รวมถึงการสนับสนุนจากภาคนโยบายและการจัดการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทในทุกๆ ระดับของกระบวนการพัฒนา ขณะที่ในเชิงพฤติกรรม พบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกทั้งด้านความคิด ทักษะ และพฤติกรรมต่อการเรียนรู้ การทำงาน และการมีส่วนร่วมในชุมชน รวมถึงผลกระทบทางความรู้สึก ความผูกพัน และคุณค่าทางวัฒนธรรม

ผลกระทบทางสังคมที่มีต่อกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัย พบว่า เกิดการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และโอกาสสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ของกิจกรรมที่จัดขึ้นโดย ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร (TCDC) พบว่ากลุ่มผู้พักอาศัยในชุมชนดั้งเดิม เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกหลายด้าน ทั้งในระดับความคิด ทักษะ และรูปแบบการใช้ชีวิตในชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการดำเนินโครงการของ ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร (TCDC) อย่างต่อเนื่อง ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการที่มีแหล่งเรียนรู้และกิจกรรมสร้างสรรค์อยู่ใกล้บ้าน ก่อให้เกิดการเปิดรับแนวคิดใหม่ ๆ ผ่านกิจกรรม เช่น เวิร์กช็อปงานหัตถกรรม นิทรรศการท้องถิ่น หรือเวทีเสวนาว่าด้วยการออกแบบพื้นที่สาธารณะ หลายคนเริ่มตระหนักถึงศักยภาพของทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ เช่น บ้านเก่า งานฝีมือ วัฒนธรรม หรือเรื่องเล่าท้องถิ่น ที่สามารถนำมาต่อยอดในเชิงสร้างสรรค์และเศรษฐกิจได้ ในแง่ของการมีส่วนร่วมคนในชุมชนจำนวนมากเริ่มเข้าร่วมเวิร์กช็อปหรือกิจกรรมที่เปิดให้คนทั่วไปเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ เช่น การทำโคม การออกแบบบรรจุภัณฑ์ หรือการเล่าเรื่องชุมชนผ่านภาพถ่ายและสื่อสร้างสรรค์ ทั้งนี้ยังมีผู้สูงอายุในชุมชนที่เคยทำงานหัตถกรรมที่บ้าน ได้มีโอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญา ร่วมกับนักออกแบบรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างกิจกรรมระหว่างรุ่นอายุมากขึ้น และยังช่วยฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชนให้กลับมาเป็นที่ภาคภูมิใจอีกครั้ง นอกจากนี้ ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ เช่น ความเชื่อมั่นในคุณค่าของท้องถิ่น การเปิดใจเรียนรู้เรื่องใหม่ ๆ และการให้คุณค่ากับความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น

สำหรับผู้ประกอบการท้องถิ่นในย่านเจริญกรุงมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น ตัวอย่างเช่น ร้านทำโคม “เส็งซังแซ” ซึ่งเดิมเป็นร้านหัตถกรรมเล็ก ๆ ในซอยเจริญกรุง 30 ได้รับการสนับสนุนจากกิจกรรมเวิร์กช็อปและโครงการบริการด้านงานออกแบบต่าง ๆ (design service) ของ ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร (TCDC) ทำให้เริ่มทดลองปรับโครงสร้างสินค้าโดยใช้วัสดุที่ทันสมัยขึ้น และมีการเล่าเรื่องสินค้าผ่านสื่อออนไลน์แบบร่วมสมัย ทำให้สามารถเข้าถึงกลุ่มนักออกแบบและลูกค้ารุ่นใหม่ได้มาก ขณะที่ ร้าน Convo Café บริเวณปากซอยเจริญกรุง 30 ก็ได้เข้าร่วมกิจกรรมออกแบบพื้นที่และบริการ ของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ

กรุงเทพมหานคร (TCDC) ซึ่งช่วยให้ร้านปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ เพิ่มบริการที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยวสร้างสรรค์มากขึ้น และยังได้มีส่วนร่วมในงานเทศกาล Bangkok Design Week โดยเปิดพื้นที่ให้ศิลปินท้องถิ่นจัดแสดงงาน ทำให้ร้านกลายเป็นจุดนัดพบของนักสร้างสรรค์ในพื้นที่ และสร้างรายได้เสริมจากกิจกรรมพิเศษในช่วงเทศกาล ความเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการเหล่านี้จึงสะท้อนถึงการเปลี่ยนวิถีคิดในเชิงธุรกิจ การเปิดรับการมีส่วนร่วมกับนักออกแบบและคนรุ่นใหม่ และการมองเห็นศักยภาพของย่านเจริญกรุงในฐานะแหล่งสร้างสรรค์และวัฒนธรรมที่สามารถต่อยอดทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน โดยมีบทบาทของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร (TCDC) เป็นกลไกสำคัญในการประสานองค์ความรู้ พื้นที่สร้างสรรค์ และเครือข่ายที่ช่วยเร่งให้การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ขึ้น

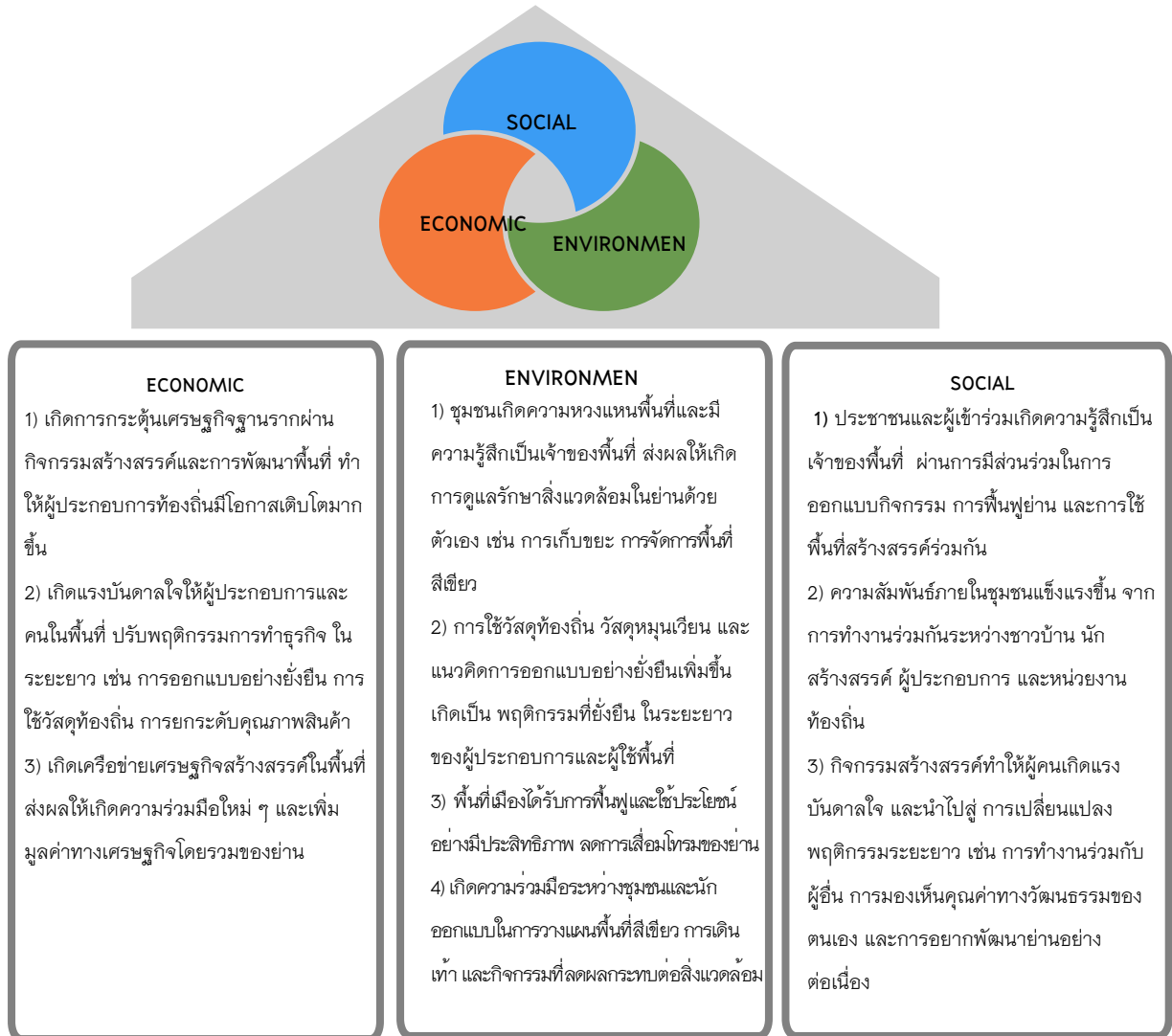
ผู้ประกอบการธุรกิจสร้างสรรค์ในย่านเจริญที่ประกอบธุรกิจด้านออกแบบ ศิลปะ เทคโนโลยี และงานสร้างสรรค์ร่วมสมัย ซึ่งเลือกตั้งธุรกิจภายในย่านนี้ ด้วยเหตุผลด้านแรงบันดาลใจจากบริบทวัฒนธรรม และโอกาสในการเชื่อมโยงกับเครือข่ายนักสร้างสรรค์ มีการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การมีพื้นที่ทดลอง และเวทีแสดงผลงาน ที่เอื้อต่อการนำเสนอแนวคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ตัวอย่างเช่น สตูดิโอออกแบบในย่านซอยเจริญกรุง 28 และ 36 ซึ่งเข้าร่วมงาน Bangkok Design Week อย่างต่อเนื่อง ได้ใช้พื้นที่ของตนเองจัดนิทรรศการทดลอง (design installation) ที่ผสานเรื่องราวของเมืองเก่ากับเทคโนโลยีใหม่ เช่น AR/VR projection mapping หรือ interactive art ทำให้ธุรกิจเป็นที่รู้จักมากขึ้นในระดับนานาชาติ สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่ได้อธิบายว่ามูลค่าทางเศรษฐกิจในยุคปัจจุบันเกิดขึ้นจากการผสานพลังของความคิดสร้างสรรค์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมอย่างเป็นระบบ (Howkins, 2002 อ้างถึงใน ยอดดน้อย สุขเกษม, 2563) แนวคิดนี้ได้รับการขยายความโดย UNCTAD (2010) ซึ่งระบุว่าธุรกิจสร้างสรรค์มีศักยภาพสูงในการแข่งขันระดับโลก เพราะสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์และมีมูลค่าเพิ่มจากองค์ความรู้และความคิดของมนุษย์ กล่าวได้ว่า เทคโนโลยีดังกล่าวสามารถสร้างประสบการณ์ที่แตกต่างและมีความร่วมสมัยสูง เช่น การใช้ Projection Mapping เล่าเรื่องราวท้องถิ่น การใช้ AR ในการนำเสนอศิลปะร่วมสมัย หรือ VR ที่เปิดพื้นที่จำลองให้ผู้ชมทั่วโลกสามารถเข้าถึงเนื้อหาไทยได้แม้อยู่นอกสหภาพ คุณลักษณะของสื่อดิจิทัลเหล่านี้ทำให้เกิดความเป็นสากลได้ ขยายผลได้ง่าย และถูกนำไปจัดแสดงในบริบทนานาชาติได้โดยไม่ถูกจำกัดด้วยระยะทางหรือสถานที่จริง เช่น แบรินด์ไทย Yellaban Studio ซึ่งเป็นสตูดิโอสร้างสรรค์ด้าน Projection Mapping และ Interactive Installation ที่ได้รับเชิญไปจัดแสดงผลงานในงานต่างประเทศ เช่น เทศกาลแสง เทศกาลศิลปะดิจิทัล และงานนิทรรศการเกี่ยวกับสื่อใหม่ แสดงให้เห็นว่าเมื่อความคิดสร้างสรรค์ของศิลปินไทยถูกขยายด้วยเทคโนโลยีรุ่นใหม่ ก็สามารถสร้างผลงานที่มีคุณภาพระดับสากลและกลายเป็นตัวแทนของความคิดสร้างสรรค์ไทยในเวทีโลกได้

อีกตัวอย่างสำคัญคือ กลุ่มสตูดิโอออกแบบ กราฟิกและแบรินด์ตั้ง ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร (TCDC) ในการเข้าถึงองค์ความรู้ด้านผู้ประกอบการร่วมสมัย เช่น การใช้ข้อมูลผู้ใช้งาน (UX research) การพัฒนา visual identity สำหรับธุรกิจชุมชน รวมถึงโอกาสในการทำงานร่วมกับร้านค้าเก่าแก่ในพื้นที่ เพื่อปรับภาพลักษณ์ให้ร่วมสมัยมากขึ้น เกิดการเชื่อมโยงระหว่างธุรกิจสร้างสรรค์กับชุมชนท้องถิ่น โดยผู้ประกอบการบางราย เช่น สตูดิโอดำเนินงานหัตถกรรมสมัยใหม่ หรือแบรินด์แฟชั่นที่ใช้วัสดุรีไซเคิล ได้เริ่มต้นโครงการที่ทำงานร่วมกับช่างฝีมือในย่าน หรือสร้างงานร่วมกับเยาวชนในชุมชน เช่น โครงการออกแบบร่วมกับผู้สูงอายุที่ยังคงทักษะหัตถกรรมแบบดั้งเดิม เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่

จากการประยุกต์ใช้แนวทางการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในกรณีศึกษาของ ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร (TCDC) พบว่า การประเมิน SROI ช่วยให้เห็นคุณค่าเชิงลึกของกิจกรรมที่

อาจมองไม่เห็นในตัวชี้วัดแบบเดิม เช่น ความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ ความสัมพันธ์ในชุมชน ความมั่นใจในตนเองของผู้เข้าร่วมกิจกรรม และแรงบันดาลใจที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระยะยาว อีกทั้งยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของกิจกรรมกับนโยบายระดับเมืองหรือประเทศ สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ด้านผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นได้จากแผนภาพด้านล่าง

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะที่มีบทบาทในการสร้างกระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปะและการออกแบบ เช่น ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC) และย่านสร้างสรรค์ต่าง ๆ สามารถใช้กรอบวิเคราะห์นี้ เพื่อติดตามผลลัพธ์ทางสังคมที่แท้จริงจากการลงทุนในกิจกรรมสร้างสรรค์ ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และชุมชน

1.2 ควรบูรณาการกรอบการวิเคราะห์ผลกระทบทางสังคมและผลตอบแทนทางสังคมไว้ในกระบวนการออกแบบนโยบาย แผนงาน และโครงการในระดับเมืองหรือท้องถิ่น โดยเฉพาะโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาย่าน

สร้างสรรค์ แหล่งเรียนรู้ และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ใหม่ การขยายกิจกรรมเชิงพื้นที่ ในย่านศิลปวัฒนธรรม และการพัฒนาเมืองที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.3 ควรใช้แนวทางการประเมินผลกระทบทางสังคม (SIA) และ การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) เป็นเครื่องมือประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบาย โดยเฉพาะในการประเมินผลกระทบทางสังคมในระยะยาว และการสร้างฐานข้อมูลเพื่อการติดตามประสิทธิผลของโครงการ อีกทั้งควรผลักดันให้เกิดการพัฒนาเครื่องมือหรือคู่มือเชิงปฏิบัติการสำหรับการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในด้านศิลปะและการออกแบบอย่างเป็นระบบ

1.4 ภาคประชาชนและหน่วยงานเอกชนสามารถประยุกต์ใช้แนวทาง SROI ในการประเมินมูลค่าทางสังคมของกิจกรรมหรือโครงการ เพื่อชี้วัดความคุ้มค่าในการจัดสรรทรัพยากร รวมถึงใช้ในการจัดทำข้อเสนอของงบประมาณหรือขอรับการสนับสนุนจากแหล่งทุนสาธารณะหรือภาคเอกชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) ในทุกโครงการที่เกิดขึ้นภายใต้การดูแลของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ กรุงเทพมหานคร อีกทั้งนำเสนอกรอบที่เป็นรูปธรรมที่สามารถขยายผลสู่แหล่งเรียนรู้ในลักษณะเดียวกันได้

กิตติกรรมประกาศ

ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช ปีงบประมาณ 2566 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- โกลบอล เพาเวอร์ ชินเนอรี่. (2568). *Sustainability คืออะไร? ทำไมธุรกิจและสังคมยุคใหม่ต้องให้ความสำคัญ*. สืบค้น 1 ธันวาคม 2568 จาก <https://www.gpscgroup.com/th/news/1618/what-is-sustainability-and-importance>.
- ชนม์ชนิกานต์ ศศิขานนท์. (2564). *ทฤษฎีพื้นฐานที่นักออกแบบ (เมือง) ควรรู้ เพื่อทำความเข้าใจย่านและเมือง (understanding urbanism)*. *Theurbanis* สืบค้น 28 มีนาคม 2568 จาก <https://theurbanis.com/public-realm/10/11/2021/5508>.
- โชติกา ภาษีผล. (2560). เปิดประเด็น: การประเมินผลตอบแทนทางสังคม. *วารสารครุศาสตร์*. 45(4), 342-352.
- บานชื่น นักการเรือน และเพ็ญศรี บางบอน. (2559). การพัฒนาที่ยั่งยืน. *สิรินธรปริทรรศน์*, 17(2), 64-69.
- ภาณุเดช รอบคิด. (2561). *การศึกษากระบวนการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง กรณีศึกษาโครงการปรับปรุงพื้นที่ชุมชนริมคลองรอบกรุง*. การค้นคว้าอิสระสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ยอดดน้อย สุขเกษม. (2563). *เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการใช้มรดกวัฒนธรรมเชิงความเชื่อ: กรณีศึกษา ตำนานวัดเขาอ้อ ตำบลควนขนุน จังหวัดพัทลุง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ. (2561). *รายงานประจำปี 2561*. สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน).

- ศุภวัฒน์ ปภัสสรกาญจน์. (2559). การนำทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงและตัวแบบตรรกะเพื่อการปรับตัวด้านภูมิอากาศมาใช้ในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*. 9(1), 41-58.
- สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แย้มละออ. (2560). *คู่มือการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์. (2564). *รายงานประจำปี 2564*. สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน).
- UNCTAD. (2010). *Creative economy report 2010: Creative economy – A feasible development option*. Retrieved December 1, 2025, from https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab20103_en.pdf.